

УДК 351.863

*Ю. О. Ткаченко*, докторант,  
Черкаський державний технологічний університет

### **ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РИНКУ ПОБУТОВИХ ПОСЛУГ У РЕГІОНАХ УКРАЇНИ**

Розглянуто тенденції розвитку ринку побутових послуг в Україні, що сформувались у зв'язку з диференціацією населення за доходами і майном. Визначено основні проблеми, що стримують розвиток ринку побутових послуг, надано дієві рекомендації щодо підвищення ефективності його функціонування.

**КЛЮЧОВІ СЛОВА:** ринок побутових послуг, диференціація населення.

Рассмотрено тенденции развития рынка бытовых услуг в Украине, сформировавшихся в связи с дифференциацией населения по доходам и собственности. Определены основные проблемы, сдерживающие развитие рынка бытовых услуг, даны действенные рекомендации по повышению эффективности его функционирования.

**КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:** рынок бытовых услуг, дифференциация населения.

Progress trends of market of domestic services in Ukraine, which was formed in connection with differentiation of population after profits and property, are considered. Determined basic problems which restrain market of domestic services development, effective recommendations are given in relation to the increase of efficiency of his functioning.

**KEY WORDS:** market of domestic services, differentiation of population.

У сучасних умовах відбувається активний розвиток сфери послуг, у тому числі й побутового обслуговування. Побутові послуги, маючи властивості конкретності та специфічності, є благами індивідуального користування і можуть, як і звичай-

ний товар, купляти і продавати. Тим не менше, вони мають унікальні споживчі характеристики, які дають можливість отримати внутрішній ефект, що проявляється у відчутті задоволення людини у певних благах, і на цій основі зовнішнього ефекту, що відображається у підвищенні благополуччя населення. У зв'язку з цим, побутові послуги розглядаються як соціально вагомі змішані блага, що мають певні властивості благ суспільного надбання.

Роль і значення побутових послуг активно зростає, зміцнюється їх позиція на світовому ринку, в тому числі і на вітчизняному. На ринку України присутні всі тенденції того, що в найближчі роки «сервісна революція» яскраво проявиться й у нас. Тому актуальним є вивчення тенденцій, особливостей розвитку ринку побутових послуг України, формування принципів і задач з регулювання процесу розвитку побутового обслуговування.

Питаннями розвитку сфери послуг, й тому числі і сфери побутового обслуговування, займалися провідні вчені: Є. Агабаб'ян, З. Бжезінський, Д. Белл, В. Медведєв, Р. Г. Рассел, В. Рутгайзер, Б. Рендер, Р. Мердик, Л. Тикоцький, Г. Тюнен, В. Юхименко, Ф. Хайек та ін. Серед вітчизняних науковців варто відзначити тих, які головну увагу в наукових працях приділили саме дослідженню розвитку ринку послуг в Україні: Б. М. Данилишин, Л. С. Співак, В. І. Куценко, О. В. Песоцьку, Л. П. Хмелевську та ін.

Метою даної статті є виявлення особливостей розвитку ринку побутових послуг в Україні, визначення проблем його формування та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності його функціонування.

Основним товаром у сфері побутового обслуговування є побутова послуга, що формує основу для визначення його сутності. В науковій літературі зустрічається дуже багато понять визначення «побутові послуги», запропонованих науковцями. Так, В. В. Апопій, І. І. Олексин побутову послугу називають «особливою споживчою якістю, яка задовольняє конкретну побутову потребу індивіда, групи та ін.» [1, с. 83]. О. В. Песоцька її визначає як «вид діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаний із задоволенням конкретної побутової потреби індивідуального замовлення» [2, с. 89].

Центральною фігурою в розвинутій ринковій економіці, на наш погляд, є споживач як представник середнього класу. Спо-

живчий кошик якого зазвичай включає певний стандарт споживання послуг, у тому числі і побутових, і він постійно відтворюється за рахунок власних зароблених середнім класом доходів. У результаті цього тут за допомогою ринку забезпечується рівновага між значним попитом на побутові послуги зі сторони середнього класу і пропозицією зі сторони великої кількості підприємницьких структур сфери послуг. У цьому випадку широкий доступ населення до побутового обслуговування може бути досягнутий без участі держави, завдяки високій платоспроможності споживачів як представників середнього класу і розвинутому приватному сектору послуг.

За низької платоспроможності населення країни ринковий механізм і приватне підприємництво не в змозі вирішити проблему широкого доступу масових видів побутових послуг. Незважаючи на їх соціальне значення, низький життєвий рівень людей змушує відмовлятися від послуг на користь споживання товарів першої необхідності і переходити до самообслуговування. Подібна ситуація склалась у результаті шокового варіанту економічної реформи, коли різко впав життєвий рівень населення.

Незважаючи на те, що підприємства побутового обслуговування в силу невеликих розмірів, технологічної замкненості і розташування у різних місцях, найбільше були підготовлені до роздержавлення і приватизації. Однак, цей процес не був співставлений з вирішенням проблеми платоспроможності широких мас населення. Немало підприємств галузі перепрофілювались. Деякі регіони країни залишилися без багатьох підприємств побутового обслуговування. Майже вся система побутового обслуговування в сільській місцевості перестала існувати. У зв'язку з падінням життєвого рівня населення значно змінилась структура споживання галузевих груп послуг. Недоступність для більшості населення технічно складних товарів довгострокового користування скоротила обсяги виробництва і реалізацію послуг з ремонту і технічного обслуговування таких товарів. Зменшився обсяг дорогих послуг з виготовлення предметів вжитку за індивідуальним замовленням, особливо різко скоротився об'єм індивідуального пошиття одягу та інших виробів, що призвело до сегментації ринку побутових послуг за рівнем доходів населення. Сформувались два типи підприємств побутового обслуговування:

— престижні підприємства, що орієнтовані на дороге високоякісне обслуговування і на попит багатих верств населення;

— підприємства звичайного типу, що орієнтовані на попит широких мас споживачів з низьким і середнім рівнем доходу.

В наш час у сфері побутового обслуговування країни у зв'язку зі значним рівнем диференціації населення за доходами і майном сформувались дві суперечливі тенденції. Перша тенденція — створення високопрофесійних підприємств побутового обслуговування, не рідко за участі іноземного капіталу, і розвиток високовартісних видів послуг, зокрема, послуг з ремонту і технічного обслуговування техніки складних товарів довгострокового користування, з виготовлення високоякісних предметів споживання за індивідуальними замовленнями. Тенденція розвитку цього престижного сегменту ринку дає великий простір для конкуренції підприємницької діяльності, маркетингових досліджень.

Друга тенденція — зберігання та укріплення масового сектору ринку побутових послуг. У сучасних умовах відбувається перепрофілювання підприємств побутового обслуговування на попит низько дохідних груп населення. Тут підприємницька діяльність стикається зі значними труднощами. З точки зору страхування від ризику в умовах низького платоспроможного попиту населення, на відміну від країн з розвинутою ринковою економікою, в Україні отримав широкий розвиток малий бізнес. У нашій країні з метою утримання позицій на ринку підприємствам побутового обслуговування необхідно здійснювати більшу ніж в інших країнах, диверсифікацію, коли, поряд з основною профільною, широко розвиваються інші непрофільні види діяльності, що приносять додатковий дохід. Однак, надмірне розпорошування виробництва іноді призводить до перепрофілювання підприємства.

У сфері побутового обслуговування населення України постійно збільшується кількість суб'єктів господарювання, і наразі становить понад 30 тисяч. У них задіяні приблизно 300 тисяч працівників [3]. Підприємства нарощують обсяги надання побутових послуг, розширюють їх асортимент тощо. Однак, поряд з позитивними змінами на ринку побутових послуг в Україні, існує багато невирішених проблем минулого, що стримують його розвиток і не дають наблизитись до рівня розвитку побутового обслуговування розвинених країн світу. Деякі з проблем побутового обслуговування [4]:

1) недосконале правове регулювання питань діяльності суб'єктів господарювання;

2) недостатня кількість підприємств побутового обслуговування у сільській місцевості;

3) відсутність належної якості результатів та самого процесу надання послуг;

4) наявність тіньового сектору у функціонуванні сфери побутового обслуговування;

5) недостатня кваліфікація значної частини працівників для роботи в ринкових умовах;

6) відсутність фінансово-кредитної підтримки підприємств побутового обслуговування тощо.

Варто зазначити, що без належної державної підтримки підприємств сфери послуг, зокрема щодо законодавчого врегулювання їх розвитку, є неможливим ефективне функціонування ринку побутового обслуговування України.

Державна підтримка підприємств побутового обслуговування, на наш погляд, повинна знайти своє відображення у податкових пільгах і пільгового кредиту, дотації населення. Податкові пільги є більш гнучкою і досить децентралізованою формою державної підтримки, але її багатоканальність потребує високого рівня організації роботи податкових служб і досконалого податкового законодавства, що не допускало б можливості масового зловживання податковими пільгами і уникнення сплати податків. Податкова політика держави стає важливим інструментом економічної підтримки малого підприємництва в сфері побутового обслуговування.

Розвиток послуг у нашій країні затримувався ще й об'єктивними обставинами, пов'язаними зі специфікою розвитку всієї економіки країни в цілому на протязі двадцятого століття. Потрясіння, що їх пережила наша держава, сильно загальмували темпи розвитку в цій сфері порівняно з промислово-розвинутими країнами світу. В той час, коли наша країна ставила своєю головною ціллю індустріалізацію, промислово розвинені країни капіталістичного світу вже перейшли до наступної стадії свого розвитку — побудови економіки послуг.

Лише в 1960-ті роки Радянський Союз звернув увагу на побутові послуги. Була поставлена задача задоволення потреб всього населення країни в послугах, правда лише «в межах раціональних норм споживання». Однак фінансування розвитку сфери послуг

відбувалось за залишковим принципом і не було пріоритетним напрямком розвитку. Тому, до кінця 1980-х років за рівнем споживання на душу населення всіх послуг у цілому СРСР відставав від США в 5 разів, а за рівнем споживання побутових послуг на душу населення — у 2 рази. Навіть розроблені раціональні нормативи, які враховували мінімальну допустиму потребу в послугах, не задовольнялись. Порівняно з ними забезпеченість побутовими послугами складала 77 % від нормативу, наприклад, з ремонту і будівництва житла — 8,6 %, ремонту транспорту — 14,1 %, хімчистки — 29,8 %, перукарських послуг — 43,4 % тощо [5, с. 8].

У зв'язку з великою кількістю проблем, що стають на перешкоді розвитку ринку побутових послуг в Україні, доречними стануть рекомендації щодо поліпшення функціонування побутового обслуговування. Основні з них [4]:

- 1) підвищення технічного рівня підприємств побутового обслуговування;

- 2) вдосконалення системи підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, їх професійності;

- 3) вдосконалення правового регулювання питань діяльності суб'єктів господарювання, які надають побутові послуги;

- 4) вживання заходів щодо скорочення тіньового сектору у сфері побутового обслуговування;

- 5) задоволення потреб усіх верств населення в різноманітних якісних побутових послугах за доступними цінами;

- 6) збільшення кількості підприємств сфери побутового обслуговування в невеликих містах та сільській місцевості, створення умов для залучення в них висококваліфікованих кадрів;

- 7) створення умов для рентабельної роботи підприємств;

- 8) вживання відповідних заходів, щодо скорочення тіньового сектору на ринку побутового обслуговування.

У результаті дослідження ринку побутових послуг в Україні визначені специфічні особливості його становлення і функціонування на теренах пострадянського простору, що пов'язані, головним чином, із гальмуванням ринкових перетворень та порушенням процесу структурних трансформацій побутової сфери. Вони зумовлені низкою проблем, серед яких, на нашу думку, найактуальнішими є такі: відсутність фінансово-кредитної підтримки підприємств побутового обслуговування; недостатня кваліфікація значної частини фахівців для роботи в ринкових умовах; не-

достатня мережа підприємств побутового обслуговування в невеликих містах та у сільській місцевості, їх професійна роз'єднаність; недосконале правове регулювання питань діяльності суб'єктів господарювання; низький технічний рівень оснащення більшості підприємств побутового обслуговування; наявність тіньового сектору у функціонуванні сфери побутового обслуговування тощо.

Незважаючи на всі проблеми наявні сьогодні на ринку побутових послуг в Україні, є всі передумови того, що в найближчі роки ситуація суттєво покращиться. З метою прискорення цього процесу надано основні рекомендації щодо покращення ситуації функціонування побутового обслуговування: вдосконалення правового регулювання питань діяльності суб'єктів господарювання діяльності, які надають побутові послуги; сприяння підвищенню технічного рівня підприємств побутового обслуговування; вдосконалення системи підвищення кваліфікаційного рівня персоналу; вживання заходів щодо скорочення тіньового сектору у сфері побутового обслуговування; задоволення потреб та смаків усіх верств населення в різноманітних якісних побутових послугах за доступними цінами; збільшення кількості підприємств сфери побутового обслуговування в невеликих містах та сільській місцевості, створення умов для залучення в них висококваліфікованих кадрів; створення умов для рентабельної роботи підприємств; вживання відповідних заходів, щодо скорочення тіньового сектору на ринку побутового обслуговування.

### **Література**

1. Анопій В. В., Олексин І. І., Шутовська Н. О., Футало Т. В. Організація і технологія надання послуг: Навч. посіб. / За ред. В. В. Анопія. — К.: ВЦ «Академія», 2006. — 312 с.
2. Песоцька О. В. Маркетинг услуг. — СПб.: Питер, 2000. — 160 с.
3. [www.ukrstat.gov.ua](http://www.ukrstat.gov.ua)
4. Розпорядження кабінету міністрів України від 11 жовтня 2002 р. № 569-р. — [www.gdo.kiev.ua](http://www.gdo.kiev.ua)
5. Легорнев С. М. Служба быта и рынок. — М.: Знание, 1991. — 63 с.

Статтю подано до редакції 20.01.10 р.